

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

№4 (2)

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
APREL

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, aprel.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Turov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya. _____

Kalit so'zlar: _____

Abstract. _____

Keywords: _____

Аннотация. _____

Ключевые слова: _____

Annotatsiya. _____

Kalit so'zlar: _____

Аннотация. _____

Ключевые слова: _____

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

BYUDJET SUBYEKTLARI ISHTIROKINI QISQARTIRISH ASOSIDA KREDIT RISKINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	16
PhD. Mahmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
KORPORATIV BOSHQARUVNING XALQARO TAJRIBASI VA UNING QIYOSIY TAHLILI	25
Shakirova Gulbaxor Sharipdjanovna	
MINTAQA IQTISODIYOTI TARMOQLARINI KLASTERLASHTIRISH SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING EMPIRIK MODEL: STATISTIK VA EKONOMETRIK TAHLIL.....	30
Ollokulova Feruza Mansurovna, Abdurahmonov Abdulaziz Maxmudovich	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI.....	36
Atamurodov Saidmurad Yaxyoyevich, Sindarova Aziza Musurmon qizi	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISHNI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	42
Xasanov Sardor Xazratkulovich	
IQTISODIY XAVFSIZLIKNING INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	50
Odinayev Ravzatullo Asatulloevich	
IQTISODIY O'SISH SIFATI VA UNI KO'RSATKICHLARINING KONSEPTUAL ASOSLARI	55
Axmedov Xasanjon Muxamadovich	
ENERGIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING KORXONALAR RENTABELLIGIGA TA'SIRI	60
Hayitov Jamshid Xolboyevich	
KREDITLASH MEXANIZMINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI VA UNING TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI	65
Ortiqov Husan Usmonaliyevich	
DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	70
Xamidova Zarifa Urol qizi	
ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	74
Ismailova Shaxnoza Uktamovna	
XIZMATLAR SEKTORI RIVOJLANISHINING KAMBAG'ALLIKKA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI VA KO'RSATKICHLAR TIZIMI	79
Dawletmuratov Adilbay Mirzaboyevich	

ISTE'MOL NARXLARI INDEKSINI MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Ismailova Shaxnoza Uktamovna

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining
Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti
Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqolada iste'mol narxlari indeksini modellashtirish va prognozlashni takomillashtirishning ilmiy-uslubiy yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqotda vaqt qatorlari dekompozitsiyasi, segmentar regressiya, tashqi omillar integratsiyasi va ssenariyli prognozlash yondashuvlari yagona metodik platformada birlashtirilgan. Taklif etilgan model oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar segmentlari indekslari, import narxlari, logistika xarajatlari hamda tartibga solinadigan tariflar orqali INI dinamikasini izohlash va variantli prognozlar tuzish imkonini beradi. Natijada umumiy indeksni faqat ekstrapolyatsiya qilish emas, balki uning ichki tuzilmasi va tashqi uzatish kanallari bilan birgalikda baholash prognozlashning tahliliy va boshqaruv qiymatini oshirishi asoslangan.

Kalit so'zlar: iste'mol narxlari indeksi, modellashtirish, prognozlash, regressiya, vaqt qatorlari, segmentar yondashuv, ssenariyli prognozlash, import narxlari, logistika xarajatlari, tariflar.

Abstract. The article explores the methodological issues of improving the modeling and forecasting of the consumer price index. It discusses time-series decomposition, regression approaches, structural segment modeling and scenario forecasting. The proposed aggregation-regression model integrates food, non-food and services segments together with import prices, logistics costs and regulated tariffs. The study demonstrates that modeling the index through its internal structure and external drivers improves forecast accuracy.

Keywords: consumer price index, modeling, forecasting, regression, time series, scenario approach.

Аннотация. В статье исследуются научно-методические вопросы совершенствования моделирования и прогнозирования индекса потребительских цен. Раскрываются возможности декомпозиции временных рядов, регрессионного подхода, моделирования по структурным сегментам и сценарного прогнозирования. Предлагаемая агрегированно-регрессионная модель объединяет факторы продовольственного, непродовольственного и сервисного сегментов, импортных цен, логистических издержек и регулируемых тарифов. Обосновано, что моделирование индекса через его внутреннюю структуру и систему внешних факторов повышает точность прогнозов.

Ключевые слова: индекс потребительских цен, моделирование, прогнозирование, регрессия, временные ряды, сценарный подход.

KIRISH

Iste'mol narxlari indeksi (INI) makroiqtisodiy tahlilda inflyatsiya jarayonlarini o'lchash, real daromadlar dinamikasini baholash, ijtimoiy to'lovlarni indeksatsiya qilish hamda pul-kredit siyosati parametrlarini belgilashda tayanch ko'rsatkichlardan biridir. Shu sababli INI ni nafaqat retrospektiv baholash, balki qisqa va o'rta muddatli prognozlash ham iqtisodiy boshqaruv sifatiga bevosita ta'sir qiladi [1; 2; 9].

Biroq INI prognozini faqat tarixiy qatorlarni mexanik uzaytirish asosida qurish yetarli emas. Inflyatsiya tarkibiy, ko'p omilli va o'zgaruvchan hodisa bo'lgani sababli, modelda indeksning segmentar tuzilishi, tashqi narx shoklari, logistika xarajatlari, ma'muriy tariflar hamda statistik komponentlar birgalikda hisobga olinishi lozim. Mazkur maqolaning maqsadi INI ni modellashtirish va prognozlash bo'yicha integrallashgan yondashuvni asoslash hamda uning amaliy qo'llanish imkoniyatlarini ko'rsatishdan iborat [2; 9; 10].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy adabiyotlarda INI ni modellashtirish bo'yicha uch asosiy yondashuv ajratiladi: vaqt qatorlariga asoslangan ekstrapolyatsiya, omilli regressiya modellariga tayangan tushuntiruvchi yondashuv va segmentar modellashtirish. Vaqt qatori modellari trend va mavsumiylikni ajratishda qulay bo'lsa-da, narx dinamikasining

iqtisodiy manbalarini to'liq ochib bera olmaydi. Regressiya modellarida tashqi va ichki omillar izohlanadi, biroq umumiy indeks tarkibidagi heterogenlik ko'pincha soddalashtiriladi. Segmentar modellashtirish esa oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar guruhlari bo'yicha alohida tahlil olib borish imkonini beradi, ammo buning uchun sifatli va mos chastotadagi qatorlar talab etiladi. Demak, ilmiy bo'shliq aynan ushbu yondashuvlarni yagona metodik platformada integratsiyalash bilan bog'liq [2; 8; 10; 12].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, vaqt qatorlari dekompozitsiyasi, omilli regressiya spetsifikatsiyasi va ssenariyli prognozlash usullaridan metodik ramka sifatida foydalanildi. Maqoladagi model, avvalo, konseptual va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, unda segmentlar bo'yicha indekslar, tashqi omillar va boshqaruv ahamiyatiga ega kanallar yagona tizimda talqin qilinadi [1; 2; 7; 9; 10].

Metodologik yangilik shundan iboratki, INI prognozi umumiy qatorning oddiy ekstrapolyatsiyasi sifatida emas, balki uch darajali — statistik, omilli va ssenariyli — tizim ko'rinishida bayon etiladi. 1- va 2-jadvallarda keltirilgan omillar hamda ssenariylar empirik kalibrlashning yakuniy natijasi emas, balki modelni amaliy joriy etish uchun taklif etilayotgan indikativ spetsifikatsiyani ifodalaydi [7; 8; 9; 10].

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqotda INI ni modellashtirish uch darajali tizim sifatida ko'riladi. Birinchi darajada vaqt qatori trend, mavsumiy va tasodifiy komponentlarga ajratiladi. Ikkinchi darajada indeks dinamikasiga ta'sir etuvchi omillar — segmentlar bo'yicha narxlar, import narxlari, logistika xarajatlari, tariflar va ichki talab ko'rsatkichlari — aniqlanadi. Uchinchi darajada esa ushbu komponentlar bazaviy, optimistik va yuqori inflyatsion ssenariylar orqali prognoz trayektoriyalariga aylantiriladi [2; 8; 9; 10].

Bunday yondashuv INI ni oddiy statistik qator emas, balki ichki tuzilma va tashqi uzatish kanallariga ega tizimli makroiqtisodiy ko'rsatkich sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Vaqt qatorlari asosidagi tahlil iste'mol narxlari indeksining uzoq muddatli yo'nalishini, mavsumiy tebranishlarini va qisqa muddatli tasodifiy siljishlarini ajratib ko'rish imkonini beradi. Ayniqsa, oziq-ovqat mahsulotlarida mavsumiylik yuqori bo'lib, xizmatlar sektorida esa tarif o'zgarishlari bosqichma-bosqich kechadi. Shu sababli umumiy indeksdagi o'zgarishlarni segmentlar bo'yicha dekompozitsiya qilish prognozlash aniqligini oshiradi [2; 8; 10; 12].

Tarkibiy yondashuvning afzalligi shundaki, u inflyatsion bosim manbalarini aniqlaydi. Masalan, oziq-ovqat segmentidagi tebranishlar mavsumiylik va hosildorlik bilan, nooziq-ovqatdagi o'zgarishlar import va ishlab chiqarish xarajatlari bilan, xizmatlar segmenti esa tarif siyosati va bozor infratuzilmasi bilan ko'proq bog'liq bo'lishi mumkin.

INI dinamikasini izohlashda regressiya yondashuvi muhim o'rin tutadi, chunki u statistik tebranishlarni iqtisodiy omillar bilan bog'lash imkonini beradi. Ushbu maqolada baholash uchun tavsiya etiladigan konseptual modelda umumiy indeks oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar segmentlari, shuningdek import narxlari, logistika xarajatlari hamda tartibga solinadigan tariflar orqali izohlanadi [8; 12].

Taklif etilayotgan konseptual agregatsion-regressiya modeli quyidagi ko'rinishga ega: $INI_t = \alpha + \beta_1 \cdot IFOOD_t + \beta_2 \cdot INONFOOD_t + \beta_3 \cdot ISERVICE_t + \beta_4 \cdot IMP_t + \beta_5 \cdot LOG_t + \beta_6 \cdot TARIF_t + \varepsilon_t$. Mazkur tenglama koeffitsiyentlarning aniq qiymatini emas, balki prognozlash tizimida hisobga olinishi lozim bo'lgan uzatish kanallarini ifodalaydi.

Modelga kiritilgan omillar segmentlar bo'yicha narx bosimini, tashqi shoklarni va ma'muriy tariflarning ta'sirini baholashga xizmat qiladi. Parametrlarning iqtisodiy talqini prognoz natijalarini siyosiy va boshqaruv qarorlari bilan bog'lash imkonini beradi (1-jadval; 1-rasm).

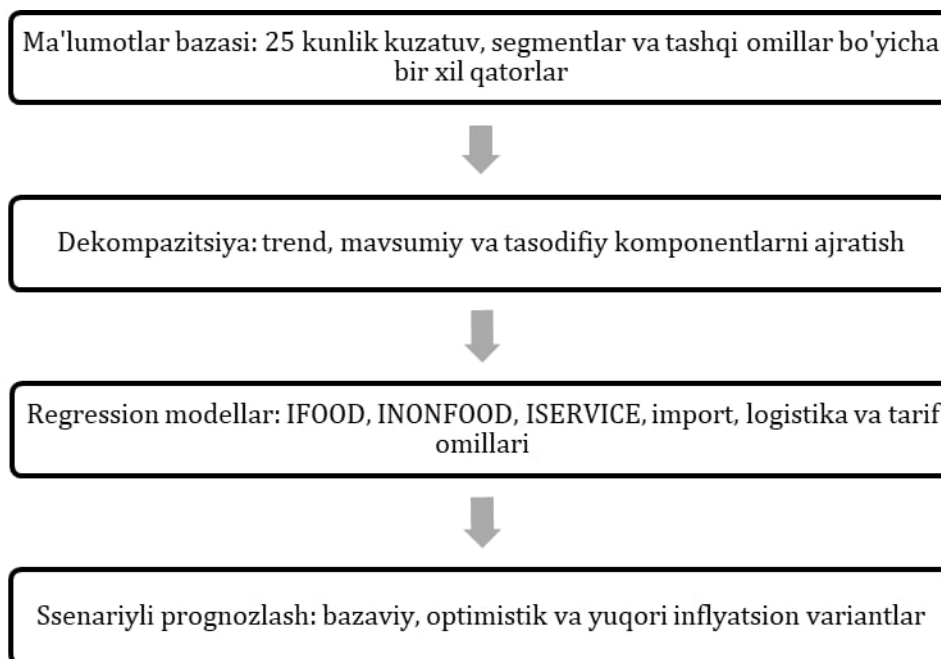
1-jadval. INI prognozlash modeliga kiritiladigan asosiy omillar¹ [8; 12]

Omil	Belgilanishi	Modeldagi vazifasi	Kutiladigan ta'sir
Oziq-ovqat segmenti indeksi	IFOOD _t	Mavsumiy va kundalik talab tebranishlarini aks ettiradi	Musbat
Nooziq-ovqat segmenti indeksi	INONFOOD _t	Import va ichki ishlab chiqarish bosimini ifodalaydi	Musbat
Xizmatlar segmenti indeksi	ISERVICE _t	Tarif va xizmat narxlari dinamikasini qamrab oladi	Musbat

1 Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan va tizimlashtirilgan.

Omil	Belgilanishi	Modeldagi vazifasi	Kutiladigan ta'sir
Import narxlari	IMP_t	Tashqi narx shoklarining ichki bozorga uzatilishini ko'rsatadi	Musbat
Logistika xarajatlari	LOG_t	Transport va yetkazib berish xarajatlarini ifodalaydi	Musbat
Tartibga solinadigan tariflar	TARIF_t	Ma'muriy narxlar va tariflar ta'sirini aks ettiradi	Musbat / bosqichli

Narx kuzatuvlarini 25 kunlik interval asosida tashkil etish va ma'lumotlarni yagona o'rtachalashtirish tamoyili model uchun ishlatiladigan qatorlarning izchilligini kuchaytiradi. Natijada vaqt qatorlari segmentlar kesimida barqarorroq, silliqroq va iqtisodiy talqin uchun qulayroq shakllanadi; bu esa parametrlarni baholashdagi tasodifiy xatoliklarni kamaytiradi.

1-rasm. INI modellashtirish va prognozlashning ko'p bosqichli sxemasi²

Young va geometrik Young yondashuvlari ham prognozlash sifatiga ta'sir ko'rsatadi. Arifmetik Young usuli rasmiy indikatorni iqtisodiy mazmun bilan bog'lasa, geometrik Young usuli ekstremal qiymatlar bosimini yumshatib, tahliliy tekshiruv va sezgirlik tahlili uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

Modelning amaliy ahamiyatini ko'rsatish maqsadida bazaviy, optimistik va yuqori inflyatsion ssenariylar bo'yicha indikativ baholash konturi tuzildi. Bazaviy ssenariyda joriy tendensiyalar saqlanib qoladi, optimistik ssenariyda import va logistika bosimi yumshaydi, yuqori inflyatsion ssenariyda esa tariflar, import narxlari va yetkazib berish xarajatlari orqali qo'shimcha bosim kuchayadi (2-jadval) [1; 2; 13].

2-jadval. Iste'mol narxlari indeksining ssenariylar bo'yicha shartli prognoz natijalari³

Ssenariy	Asosiy shartlar	Kutiladigan INI trendi	Talqin
Bazaviy	Import narxlari va logistika xarajatlari joriy trayektoriyada saqlanadi	Mo'tadil o'sish	INI dinamikasi barqaror, segmentlar bo'yicha keskin og'ish kuzatilmaydi
Optimistik	Tashqi bosim yumshaydi, logistika xarajatlari pasayadi, oziq-ovqat segmentida mavsumiy bosim kamayadi	Pastroq o'sish	Bazaviy inflyatsiya sekinlashadi, umumiy indeksning o'sish sur'ati sustlashadi

2 Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

3 Manba: muallif tomonidan model mantiqi asosida tuzilgan shartli ssenariyli baholash.

Yuqori inflyatsion	Import narxlari, tariflar va yetkazib berish xarajatlari oshadi	Tezlashgan o'sish	Nooziq-ovqat va xizmatlar segmenti orqali umumiy indeksga qo'shimcha bosim uzatiladi
--------------------	---	-------------------	--

2-jadvaldagi shartli baholash shuni ko'rsatadiki, segmentlar va tashqi omillarning kombinatsiyasi INI trayektoriyasiga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Yuqori inflyatsion ssenariyda nooziq-ovqat va xizmatlar segmenti orqali bosim kuchayadi, optimistik ssenariyda esa logistika va taklif omillarining yumshashi umumiy indeks o'sishini sekinlashtiradi.

Ssenariyli yondashuvning afzalligi shundaki, u prognozni yagona raqamga keltirib qo'ymasdan, ehtimoliy xavf zonalarini va ularning boshqaruv oqibatlarini ham ko'rsatadi. Bu markaziy bank, statistika organlari va iqtisodiy tahlil markazlari uchun variantli axborot bazasini shakllantiradi.

Umumiy indeksni to'g'ridan-to'g'ri prognozlash o'rni qo'ziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlar segmentlari bo'yicha alohida modellar qurish inflyatsion bosim manbalarini aniqroq ajratishga imkon beradi. Oziq-ovqat segmenti mavsumiylik va hosildorlikka sezgir bo'lsa, nooziq-ovqat segmentida import narxlari va almashuv kursi, xizmatlar segmentida esa tariflar hamda bozor tuzilmasi muhimroq rol o'ynaydi.

Segmentar modellashtirishning metodik ustunligi yakuniy indeksning qaysi qismi qaysi omil hisobiga shakllanayotganini ko'rsatishidir. Bu esa prognoz natijalarini amaliy tavsiyalar, tartibga solish choralarini tanlash va risklarni tarmoqlar bo'yicha baholash bilan bog'lashni yengillashtiradi [8; 12].

Shuningdek, segmentlar kesimida alohida modellar qurilishi ma'lumotlar sifati va qamrovidagi farqlarni hisobga olish, yuqori chastotali va an'anaviy qatorlarni moslashuvchan birlashtirish imkonini beradi.

Prognozlash aniqligi uch omilga tayanadi: ma'lumotlarning bir xilligi, model spetsifikatsiyasining to'g'riligi va tashqi shoklarni yetarli darajada hisobga olish. 25 kunlik kuzatuv modeli va yagona o'rtachalashtirish tamoyili boshlang'ich qatorlarni silliqlashtirib, tasodifiy tebranishlar hamda o'lchash xatolarining ta'sirini kamaytiradi.

Bundan tashqari, import narxlari, logistika xarajatlari va tartibga solinadigan tariflar kabi omillarni modelga kiritish INI dagi uzatish kanallarini iqtisodiy mazmunda tushuntirishga yordam beradi. Aks holda prognoz faqat statistik qatorning inertiyasiga tayanib qoladi va boshqaruv qiymati susayadi [2; 8; 9; 12].

Taklif etilgan modelni amaliyotga joriy etish uchun segmentlar bo'yicha qatorlar bir xil chastotada, bir xil umumlashtirish qoidalari asosida va uzluksiz shakllantirilishi zarur. Shu ma'noda 25 kunlik kuzatuv, yagona o'rtachalashtirish va omillar bazasini muntazam yangilab borish modellashtirishning statistik poydevorini mustahkamlaydi.

Natijalarni talqin qilishda qaysi segment inflyatsion bosim manbai bo'layotgani, qaysi tashqi omil kuchaygani va qaysi tarif qarorlari kelgusida indeksga sezilarli ta'sir qilishi aniq ko'rsatilishi kerak. Shunday yondashuv modelni oddiy prognostik vositadan qaror qabul qilishning analitik platformasiga aylantiradi [1; 7; 13].

Taklif etilayotgan modelning asosiy cheklovi ma'lumot infratuzilmasining sifati va qamroviga bog'liqligidir. Ayrim segmentlar bo'yicha uzun va bir xil chastotadagi qatorlar yetarli bo'lmasligi, ayrim tashqi omillar esa kechikib e'lon qilinishi mumkin. Bu holat koeffitsiyentlarni baholash va ssenariylarni nozik kalibrlash imkoniyatini cheklaydi.

Maqolaning ilmiy hissi shundan iboratki, unda INI ni modellashtirish va prognozlash masalasi segmentar, omilli va ssenariyli yondashuvlarning integratsiyasida ko'rib chiqildi. Shu asosda umumiy indeksni uning ichki segmentlari, tashqi uzatish kanallari va statistik komponentlari bilan birgalikda baholashning metodik afzalliklari asoslandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

INI ni modellashtirish va prognozlashni takomillashtirish umumiy ko'rsatkichni oddiy ekstrapolyatsiya qilish bilan cheklanmasdan, uning tarkibiy segmentlari, tashqi omillari va statistik komponentlarini birlashtirgan integrallashgan yondashuvni talab etadi.

Vaqt qatorlari tahlili, regressiya spetsifikatsiyasi, segmentar dekompozitsiya va ssenariyli prognozlashning uyg'unligi inflyatsion jarayonlarni chuqurroq talqin qilishga hamda prognozlashning boshqaruv qiymatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois taklif etilgan model INI ni oddiy statistik ko'rsatkichdan makroiqtisodiy boshqaruv uchun analitik instrumentga aylantirish yo'lidagi metodik asos sifatida qaralishi mumkin [2; 8; 9; 10].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Tovarlar va xizmatlarning iste'mol narxlari (tariflari) kuzatuvini tashkil etish hamda iste'mol narxlari indeksini hisoblash bo'yicha uslubiy nizom. Toshkent, 2024.
2. International Monetary Fund, ILO, OECD, Eurostat, UNECE, World Bank. Consumer Price Index

Manual: Concepts and Methods. Washington, DC: IMF, 2020.

3. Kelly P. Uzbekistan Republic. Consumer Price Index Mission Technical Assistance Report (11–15 October 2021). International Monetary Fund, 2021.

4. Guerreiro V. Uzbekistan Republic. Consumer Price Index Mission Technical Assistance Report (9–13 May 2022). International Monetary Fund, 2022.

5. ESCAP. Modernizing Consumer Price Index Compilation in Uzbekistan: Leveraging Big Data and Digital Technologies. Stats Brief. Bangkok: UN ESCAP, 2025.

6. United Nations Economic Commission for Europe. Generic Statistical Business Process Model (GSBPM), Version 5.2. Geneva: UNECE, 2025.

7. United Nations Economic Commission for Europe. Generic Statistical Information Model (GSIM): User Guide. Geneva: UNECE, 2013.

8. Fox K. J., Levell P., O'Connell M. Inflation Measurement with High-Frequency Data. Journal of Business & Economic Statistics, 2026, Vol. 44, No. 1, pp. 383–396.

9. International Monetary Fund. Consumer Price Index Manual: Theory. Washington, DC: IMF, 2025.

10. [10] Eurostat. Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) Methodological Manual. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.

11. ESCAP. Alternative data sources for price statistics: Uzbekistan's experience in modernizing consumer price statistics. Bangkok: UN ESCAP, 2025.

12. European Central Bank. Nowcasting consumer price inflation using high-frequency scanner data. ECB Working Paper No. 2930. Frankfurt am Main: ECB, 2024.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100